

DİVAN ŞİİRİ'NDE MANZUM TEBRİK-NÂMELER

Tebrik-Names in Verses Divan Poem

Dr. İbrahim Halil TUĞLUK*

ÖZ

Sosyal hayatla edebiyatın iç içe bulunduğu Osmanlı toplumunda, resmî, dinî ve özel günler dolayısıyla törenler düzenlenir, bu törenler münasebetiyle kaleme alınan eserler törenlerin odağındaki şahsa sunulurdu. Bu eserlerden biri de Divan şairlerinin yazdığı tebrik-nâmelerdir. Bireyin, toplumun veya devletin hayatında önemli olan doğum, sünnet, evlilik, sakal bırakma, yeni bir ev yapma, satın alma, bayram, hac, terfi, cülûs, vb. sebeplerle Divan şiirinde kullanılan hemen hemen her nazım şekliyle tebrik-nâmeler kaleme alınmıştır. Edebî bir tür olmanın yanı sıra, bazen törenleri ve törenler münasebetiyle gelenek, görenek ve âdetleri ayrıntılarıyla anlatmaları, tebrik-nâmeleri kültür tarihi açısından önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada iki yüzü aşkın Divan taranarak tebrik-nâmeler tespit edilmeye çalışılmış ve tespit edilen tebrik-nâmeler, şekil ve muhteva itibariyle incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: tebrik-nâme, teşrifât, Divan şiiri, Osmanlı devleti

ABSTRACT

In Ottoman society where social life and literature are embedded with each other ceremonies were held in official, divine and private days. The Works that are written because of these days were dedicated to the person who were at the centre of the attention of the ceremony. Tebriknames that were written by Divan poets are one of these Works. Tebriknames were written in almost all verse (nazım) types for various reasons that were important in the life of the individual, society or the state such as circumcision, marriage, birth, beard bearing, building a new house, buying a new house, pilgrimage, festival, promotion, etc. Beside being a literary type tebriknames are important for the history of culture because of depicting ceremonies, customs and traditions in detail.

In this study, more than two hundred Divan are scrutinized and tebriknames were identified. Tebriknames that were identified were examined in terms of style and content.

Keywords: tebrik-nâme, teşrifât, Divan Poem, Otoman State

Giriş

Kişinin yakından veya uzaktan tanıdığı, çeşitli münasebetlerle ilişki içinde bulunduğu bireyler veya kurumlar için önemli olan günler dolayısıyla onları tebrik etmesi, insanın sosyal bir varlık olmasının doğal bir sonucudur. İnsanın bu duygusu ve toplumsal ilişkileri edebî esere de yansır. Bunun neticesinde ortaya çeşitli edebî türler çıkar ya da var olan edebî türler zenginlik ve işlevsellik kazanır. Bu edebî türlerden¹ biri de tebrik-nâmelerdir.

* Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ "Kısalığına, uzunluğuna bakılmaksızın herhangi bir nazım şeklinin içeriğinde asıl anlatılan hususlar göz önünde bulundurularak tür tasnifi yapmak önemlidir. Çünkü klâsik şiirinde mısradan bende uzanan nazım biriminde şiirin anlam boyutunda önemli farklılıklar

Toplumsal hafızada insanların hoşuna giden bir olay münasebetiyle birisini kutlamak anlamına gelen tebrik, lügatte bir nesnenin artıp çoğalması şeklinde tanımlanmaktadır.² Tebrikle eş anlamlı olarak kullanılan tehniye vücuda yaramak manasındır.³

Edebî bir terim olarak tebrik-nâme⁴; akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere doğum, sünnet, evlilik, terfi, dinî törenler (bayram, hacdan dönüş, lihye) cülûs, sıhhat bulma, zafer, kudüm (uzak bir yerden teşrif), yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl vb. vesilelerle sunulan manzum veya mensur eserdir.

Genellikle toplumdan belli bir kesimin katılımıyla gerçekleşen özel veya resmî bu törenler, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Bu törenlerin içerik ve icrasında rol oynayan önemli etkenlerden biri de dindir. Osmanlıların edebî geleneğinin arka plânını Arap ve Fars edebiyatları vasıtasıyla İslâmî gelenek oluşturduğu için tebrik-nâmelerin kaynağını İslamiyet'in ilk döneminde, Hz. Muhammed'in uygulamalarında aramak

görülmektedir." Bkz. İbrahim Halil Tuğluk, "Klâsik Türk Şiirinde Manzum Tevbe-nâmeler", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:13, S. 38 Kış 2009, s. 198; Tür konusunda detaylı çalışma için bakınız: Metin Akkuş, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası: Edebî Türler ve Tarzlar*, Erzurum, 2008: Fenomen Yayınları.

² "El-bereke fetehâtla bir nesnenin artıp çoğalmasına denir. Müellifin Besâ'ir'de beyânına göre aslı bereke deve yere çökmek manasına mevzûdur ki dizlerini ve sadrını yere koyup yerleşmekten ibarettir. Bu manada lüzûm ve sübût ma'nâsı i'tibâr olundu. ... ve bir şeye hayr-ı ilâhî'nin sübûtuna "bereke" itlâkı ve andan ziyâde ve nemâ ma'nâsı ve sa'âdet ma'nâsı münşâib olmuştur. El-bereke; bereket, saadet manasındadır. Et-tebrîk, bereketle dua eylemek manasındır." Mütercim Âsım, *Tercümetü'l-Kâmûs*, C. 3, Dârüssaade, 1305, s. 1044.

³ "... ta'âmı hazm ettirmek manasındadır. *Heni'etnihî'l-'âfiye* denir, yani mizacında olan sıhhat ü âfiyet sebebiyle olan kuvvet bana yediğim ta'âmı hazm ettirdi. El-henâ'et, kerâmet vezninde el-hene'e, 'acele vezninde el-hen'et darb vezninde ta'âm ve şarâb hoş-güvâr olmak manasındadır... Pes ma'nâ-yı evvel ile bunun beyninde fark vardır. Zîrâ ma'nâ-yı evvel ta'âm hoş-güvâr olmağla bedene sinüp mîzâca yaramak ve bu ta'âm sinici ve hazm olmak şânından olucu hoş-güvâr olmak manasındadır. El-hen'et hâ'nın fethi ve nûn'un sükûnuyla tebrîk ve istis'âd ma'nâsına isti'mâl olunur ki kutlulamak ta'bir olunur. Ma'nâ-yı merkûmdan me'hûzudur... Şârih der ki Araplar ta'ziye hilâfında ya'ni bir nesne renc ve ta'absız olup hakkına hayr ve menfa'ati müstevcib olsun diyü tebrîk ve istis'âd makamında "li-yehni'ke" derler, hemzenin cezmiyle veya "li-yehni'ke" derler yâ-yı sâkine ile "li-yehni'ke" demezler, nunun kesriyle... Et-tehni'e tekmile vezninde tebrîk ve istis'âd eylemek ma'nâsındadır ki ta'ziye mukâbilidir... Meselâ ekl-i ta'am eden kimseye "li-yehni'ke" yani sana ta'am heni' ve güvârâ olsun diyü du'âya haml olunmağla teğâyür i'tibârı mümkündür." Mütercim Âsım, age., C. 1, Dârüssaade, 1304, s. 126-127.

⁴ Şiir başlıklarında ya da tarih beyitlerinde tebrik veya tehniye kavramından birisi kullanılmaktadır. Bu makalede kullanılan tebrik/tebrik-nâme terimi, tehniye/tehniyet-nâme karşılığı olarak da kullanılmıştır.

gerekir.⁵ Huneyn zaferi sonrası Akra', 'Uyeyne İbn-i Husayn ve 'Abbâs İbn-i Mirdâs'ın Hz. Muhammed'e tebrik amacıyla kasideler sunduğu, karşılığında Hz. Muhammed'in adı geçen şairlere hediyeler verdiğini Haşmet *Senedü's-Şu'arâ*'da⁶ şu şekilde anlatmaktadır: "...ve bundan mâ-'adâ gazve-i Huneyn'de subh-ı sâdiku'z-zuhûr-ı nusret, ufuk-ârâ-yı irâde-i 'aliyye-i Hazret-i Rabbu'l-İzzet oldukda, târâc-fermâ-yı erbâb-ı dalâl, fermân-revâ-yı ber-mü'min-i halâl, 'Aleyhi salavâtu'llâhi'l-Meliki'l-Müte'âl, Efendimiz Hazretleri, nihâde-i hızâne-i igtinâm buyurdıkları ganâyimden Akra' nâm şâ'ir-i sühan-dâna ve 'Uyeyne İbn-i Husayn nâm şâ'ir-i melihu'l-beyâna ve 'Abbâs İbnü Mirdâs nâm şâ'ir-i fasihu'l-lisâna tebrik-i fütühâtı mutazammın 'arz etdikleri târîh ve kasîdelerine sîle vü câ'ize olmak üzere mi'e-i kâmile yüzer re's nâka-i fil-endâm 'inayet ü ihsân buyurdıkları âvâzesi huday-hân-ı cemmâze-i germ-revân-ı tevâtür olduğu, "Târîh-i Hamîs" ve sâ'ir kitâb-ı nefis sahâyifinde keşîde-i katâr-ı müterâdifü'l-vürûd-ı sûtur-ı tahrîr ve Hâşîye-i Kâdî Şeyh-zâde derûnunda zîbende-i tastîr kılınmıştır."⁷

Osmanlı teşrifatı, devletin kuruluşundan itibaren belli kurallara bağlanmakla birlikte Fâtih Kânunnâmesi ile resmî bir hüviyet kazanmış, tarihi dönem içinde tam olarak yerine oturmuştur. Saray merkezli törenlerin nasıl icra edileceği belli kurallara bağlanmıştı. Dinî ya da sosyal hayata ait olan törenlerde başta padişah olmak üzere, saray içinde görevli üst düzey yöneticilerden en alt makamdaki görevlilere kadar herkesin hangi törende nasıl bir rol üstleneceği önceden belliydi. Ayrıntılarda zamana ve şahsa bağlı olarak değişiklikler olmuşsa da törenler ve bu törenlerde icra edilecek etkinlikler yüzyıllarca benzer şekilde devam etmiştir.⁸

Törenlerin önemli bölümlerinden biri de tebrik merasimidir. Her görevli, teşrifat kurallarına göre tebrik vazifesini yerine getirirdi. Resmî davetli olan devlet görevlilerinin yanı sıra bazı törenlere halk da iştirak ederdi. Kaynaklarda resmi davetliler arasında şairlerden söz edilmez. Ancak şairler, bu törenlerin içeriğine uygun olarak kendilerini tebrik sunmakla mükellef görmüşlerdir.

⁵ Osmanlı şair ve tezkirecileri şiirin haram olmadığını bilakis kutsi olduğunu ispat etmek için eserlerinde Hz. Muhammed'in şairlerle olan bazı münasebetlerini delil olarak öne sürmüşlerdir. Tahir Üzgör, *Türkçe Divân Dîbâceleri*, Ankara, 1990.

⁶ Sadrazam Koca Râgıb Paşa adına yazılan *Senedü's-Şu'arâ* dört fıkra ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Yazar, şiirin fazileti, aruz kalıplarına uyan ayet ve hadisler, Hz. Muhammed'in etrafındaki şairler ve bu şairlere yaptığı iltifatlar, başta dört halife olmak üzere önde gelen dinî şahsiyetlerin şiirle meşgul olmaları gibi konuları ele almaktadır. Mehmet Arslan, İsmail Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyâtı*, Sivas, 1994, s. 47-48, 366-425.

⁷ Mehmet Arslan ve İsmail Hakkı Aksoyak, age., s. 403.

⁸ Osmanlı Devleti'nde törenler, teşrifat dairesindeki teşrifatçı denilen memurlar tarafından icra edilirdi. Daha geniş bilgi için bkz: Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilatımız*, (Hzl. Niyazi Ahmet Banoğlu), t.y., 279s.; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tabirleri*, (Hzl. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul, 2000: xx+612; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, C. 3, İstanbul, 1993, s. 477-478; Erol Özbilgen, "Osmanlılar'da Gündelik Hayat", *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih, Medeniyet, Kültür*, İz Yayıncılık, C. II, 1999, İstanbul, s. 169-203.

İki yüzü aşkın Divan'ı taramamız sonucu Tebrik-nâme'lerin; velâdet (doğum), sûr (tezvîc, düğün, sıhriyet, zıfaf), sûr-ı hitân (sünnet düğünü), îd (Ramazan ve Kurban bayramları), sıyam (oruç), Kur'ân-ı Kerîm'in hıfzı, lihye, cülûs (padişahın tahta geçişi), terfi (sadrazam, vezir, Anadolu/Rumeli Sadâreti, şeyhülislam, müftü, nakîbü'l-esrâf, defterdâr, evkâf nezâreti, kadı, vali, Mekke-Medine gibi şehirlerin pâyeliği, nişân-ı râbî'a, kethüdâ, Bursa mütesellimliği, fetva pâyeliği, hil'at ve elkâb ile tûğ ve alem sahibi olmak, reis, müşîr encümen, çavuş, vb., kudûm (uzak bir yerden gelme), teşrîf, sefere çıkış ve seferden dönüş, gaza, fetih ve fetih şenlikleri, kasır, saray, sâhil-hâne, tekke, meydan, kahvehane vb. binaların yapımı ve onarımı, düzenlenmesi, nakl-ı hümayûn, sitayiş/meth altında farklı makamlardaki insanların övgüsü, yeni yıl/yıl dönümü, sahip olunan değerli bir varlık (padişahın atı), şiirdeki üstadlık, eser yazmak (Ziya Paşa'nın Harabat'ı), yakınların hayatlarında olumlu yönde gelişen olaylar vb. konularında yazıldığını tespit ettik.⁹

Tebrik-nâmeler, konu itibariyle, insan hayatını etkileyen hemen hemen her konuda yazılabildiği için, ileride tespit edilecek yeni örneklerin farklı konularda yazılmış olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak tespit ettiğimiz üst ve alt başlıkların tebrik-nâmelerin sunuluş amacının ve içeriğinin genel sınırını çizdiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, tebrik-nâmeleri, genel konular ve şiirlerin ağırlıklı olarak sunulduğu alt başlıklar altında inceledik.¹⁰ Madde sıralamasında insan hayatındaki doğal evrelere dikkat ettik.

I. Divan Şiirinde Tebrik-nâme

A. Tarihî Gelişim

Divan şiirinde 15. yy. dan 20. yy.'a kadar tebrîk-nâme ya da tehniyet-nâme başlıkları altında şiirler kaleme alınmıştır. Tebrik-nâmelerin sunuluş amacını gösteren tablolarda nazım şekilleri, şairlerin kronolojik sırası göz önünde bulundurularak verildiği için tablolar konu ile ilgili yeterli bir fikir vermektedir.

B. Tebrik-nâmelerin Şekil Özellikleri

1. Nazım Şekli

Tablolarda da görüleceği gibi tebrîk-nâmeler daha çok kıt'a ve kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Tebrîk-nâmeler, 15. yy.'da daha çok kaside nazım şekliyle yazılırken, sonraki yüzyıllarda tarih düşürmenin de etkisiyle kıt'a nazım şekli artış

9 Tespit ettiğimiz başlıklar manzum tebrik-nâmelerle ilgilidir. Aynı gerekçelerle mensur tebrik-nâmeler de kaleme alınmış, hatta bunları toplayan eserler de vardır. (Bkz. Pîrî-zâde Ahmed Es'ad, *Risâle-i Tebrîkîye*, Milli Kütüphane, 06 MİL Yz. A 1258, 6 vr. (Arapça). Ali Emiri, *Levâmî'ül-Hamîdiyye*, Âlem matbaası, İstanbul, 1312, 187s.

10 Makalenin amacı, tebrik-nâme türünü tanıtmak ve tebrik-nâme türünde yazılan metinleri ulaşabildiğimiz kadarıyla tespit edip şekil ve muhteva açısından incelemektir. Makale sınırını aşacağından ayrıntılara ve örneklere fazla yer verilmemiştir.

göstermiştir. Gazel, tahmis, müseddes, tesdis, tercî-i bend, terkîb-i bend, murabba, müstezad, müselles ve beyit, tebrik-nâmelerin yazıldığı diğer nazım şekilleridir. Tespit ettiğimiz kadarıyla, 15. yy.dan 20. yy.'a kadar; 164 kıt'a, 103 kaside, 14 gazel, 7 beyit, 5 mesnevi, 4 tesdîs, 2 murabba, 2 tercî-i bend ve müstezad, müseddes, nazm, tahmis, terkîb-i bend nazım şekillerinde birer şiir kaleme alınmıştır.

2. Vezin

Tebrik-nâmelerde aruzun yirmi değişik kalıbı kullanılmıştır. Remel bahrinin Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün vezni (50), hezec bahrinin Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün vezni (122) defa kullanılmıştır.

3. Redif

Tebrik-nâmelerde kullanılan redifler daha çok fiil kökenli ve bir durumun, olgunun istendiği şekilde gerçekleştiğini ifade eden "oldu, itdüm"; ya da temenni ifade eden "olsun" şeklindeki rediflerdir. "Mübârek, mübârek-bâd" tebrik ile ilgili ifadeler olması açısından redif olmaya uygun kelimelerdir. Fiillerin, isim türü kelimelere göre redif olarak kullanılma oranları daha yüksektir. "adl ü dâd, alup bula neşât, ana, bayram, değildir, eder, efendimiz, geldi, gelmez, gelür, gül, ile, itdüm, itmeme, kıldı, mübârek, mübârek-bâd, nusret, ol, ola, oldı, oldu müftisi, olsun, ol lâ-cerem, sonra, şeh-i 'Adlî, verir, virdi" sözcükleri redif olarak kullanılmıştır.

C. Dil ve Üslup

Tebrik-nâme türü yazılan şiirlerde kullanılan dil, Divan şiirinde kullanılan dile paralel bir özellik gösterir. Şaire, döneme, şiirin sunulduğu kişiye, olayın önemine göre dil sadeleşir ya da ağırlaşır. Aynı şiir içinde dilin sadeliği, ağırlığı değişir. Bu durum özellikle kasidelerde görülür. Medhiye bölümünde kullanılan dil diğer bölümlere göre daha ağırdır. Kaside nazım şekli dışındaki nazım şekillerinde (kıt'a, gazel vb.) kullanılan dil daha sadedir. Manzum mektuplarda dilin sadeliği daha belirgindir.

Tebrik-nâmelerde, kişi portreleri çizildiği, tören tasvirleri yapıldığı ve medhiye ön plânda olduğu için teşbihler de bu içeriğe paraleldir. Üslûb bakımından Divan şiirinin genel ifade tarzına benzeyen tebrik-nâmelerde yukarıdaki şiirde görüldüğü gibi beyitlerin tekrar eden kelimelerle başlaması anlam açısından şiire bir te'kid ve ahenk bakımından akıcılık katar.

Tebrik-nâmeler, olumlu bir durumun ardından kalem alındığı için bu tür eserlere neşe, mutluluk duygusu hâkimdir ve bu eserin üslubuna da yansımaktadır.

D. Muhteva

Dinî ve toplumsal olaylar münasebetiyle düzenlenen törenler, şiirlerin sunulma amacını oluşturur. Dolayısıyla şiirlerde esas konu, şiirin sunulma amacı olan törenin de konusudur.

Tebrik-nâmelerde esas konu, şiirin sunulma amacıdır. Bu amaç çoğunlukla medhiyeye yöneliktir. Tebrik-nâmenin sunulma amacı medhiye içinde verilir. Şair, tebrik-

nâmenin sunuş amacı olan hadisenin gerçekleşmesinden duyulan mutluluğu özellikle dile getirir.

Bayram etkinlikleri, bina yapımı gibi konularda yazılan şiirlerde bu etkinliklerin tasvirine geniş olarak yer verilir. Ahmed Paşa'nın:

*Ey kasr-ı felek-rifat ü ey tâk-ı mu'allâ
Her bâb ile benzer kapına cennet-i me'vâ*

beytiyle başlayan kasidesinde binanın tasviri geniş bir şekilde yapılmıştır.¹¹

Kâmî, Baltacı Mehmet Paşa'nın Rusya ile yaptığı ve Rus Çarı'nı mağlup ettiği Prut savaşı münasebetiyle sunduğu kasidede tarihi hadiselerle de değinmiştir.¹²

19. yy. Divan şairi Fâzıl, Sultan Abdülaziz'e sunduğu ve kıt'a nazım şeklinde kaleme aldığı şiirinde Sultan Abdülaziz'in devlet yönetiminde yaptığı değişiklikleri, gösterdiği başarıyı reel bilgiler vererek aktarır.¹³

Resmî ilişkilerin dışında yazılan tebrik-nâmeler de vardır: 18. yy. şairlerinden Pertev, Hoca Neşet'in Mesnevi şârihi Sarı Abdullah'ın evinde oturması münasebetiyle "Kerâmet-penâh Neş'et Efendimiz Hazretleri Şârih-i Mesnevî-i Ma'nevî Sarı Abdullâh Efendi Hazretlerinin Koca Mustafa Paşa Kurbında Vaki' Konağında Sâkin Olduklarında Söylenen Tebrik-nâmedür."¹⁴ başlığını taşıyan bir tebrik-nâme sunmuştur.

Tebrik-nâmelerin en önemli bölümlerinden biri de fahriye bölümüdür. Şair burada, kendisiyle şiirini sunduğu şahıs arasında bir ilişki kurmakta, şiir sunulan şahsın büyüklüğü ile şairlik kudretini karşılaştırarak kendisiyle tebrik-nâme sunduğu kişinin birbirini tamamladığını ifade etmektedir.

Şair, tebrik-nâme sunmakla aynı zamanda bir beklenti içerisindedir. Kara Fazlî, gazel tarzında yazdığı tebrik-nâmesinde eski durumunun kötü şartlarını muhatabına hatırlatmakta ve kendisiyle birlikte bu kötü durumların tamamen değişeceğini belirtmektedir¹⁵:

Tebrik-nâmeler, şairlerin bazı özel isteklerini ifade etmek için de kaleme alınmıştır. Sözelimi Şeyh Gâlib, III. Selim'e sunduğu bir kasidede Galata mevlevîhânesinin onarılmasını ister: "Galata Mevlevî-hânesi Ta'mîr Olunmak İçün

¹¹ Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, Ankara, 2005, s. 30-40.

¹² Kezban Özyılmaz, *Kâmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Konya, 1994, s. 59-60. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹³ Mehmet Akif Duman, *Fâzıl Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, Sivas, 2005, s. 58-62. (Basılmamış yüksek lisans tezi)

¹⁴ Mehmet Ulucan, *Muvakkit-zâde Pertev, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlîli*, Elazığ, 2005, s. 246.

¹⁵ Mustafa Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, İstanbul, 2005, s. 366-367. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

Hudâvendigâr-ı Esbak Şehîd Sultân Selîm Hân Hazretleri Huzûrlarına Takdîm Olunan Kasîde-i Ra'nâlarıdır."¹⁶

Yazılan bir esere takriz sunma âdeti kültürümüzde vardır. Ancak Yenişehirli Avnî Bey, Tanzimat döneminin önemli isimlerinden Ziya Paşa'nın kaleme aldığı Harabat'ını tebrik etmek için bir kaside sunmuştur: "Ziyâ Beg Efendinün Tab' u Neşr Olınan Harâbâtına Tebrîk-Nâmedür." Avnî Bey, bu tebrik-nâmede Ziya Paşa'nın şairliğinden ve eserinden büyük bir övgüyle söz etmektedir.¹⁷

D. Tebrik-nâme Sunma Geleneği

Şairin tebrik-nâme sunması edebî bir gelenektir. Nevres bunu şu şekilde ifade eder:

*Nevres itnâb-ı sühan vakti degil hüşyâr ol
Şimdilik 'âdet-i tebrîki hemân kıl icrâ'¹⁸*

Tebrik ifadesi olan hediyeye, kişinin mevkiine ve sermayesine göre farklılık gösterir. Şair de tebriğini şiir sunarak yerine getirir.

Nâ'il Abbas, aşağıdaki beyitte Sultan Abdülmecid'in bayramını bir gazelle tebrik ettiğini belirtir:

*Sende yokdur Nâ'ilâ takdîme şâyân bergüzâr
Nev-gazelle eyle tebrîk Hân Mecîdîn 'îdini'¹⁹*

Birçok şair, şiir vasıtasıyla tebriklerini iletmiştir.

*Fevc fevc eylediler gurre-i 'îdi tebrîk
Hâk-pâ-yı şeh-i devrâna bütün havâs 'avâm*

*Sen bu ihsân-ı şehinşâhdan oldun mahrûm
Rab-tı elfâzile ed'îye-i hayrî tamam'²⁰ (Nâ'il Abbas Paşa)*

*Tehniyye-i 'îd eylemesi bizlere vâcib
Sultân-ı kerem tehniyye-i 'îde sezâdur'²¹ (Sütûrî)*

*Hudâvendâ edâ-yı tehniyetdir şimdi maksûdum
Yüzüm ferş eyledikden sonra dergâh-ı mu'allâyâ'²² (Nef'î)*

¹⁶ Naci Okçu, *Şeyh Galib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divânının Tenkitli Metni*, C. I, Ankara, 1993, s. 125-129.

¹⁷ Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, C. I, Erzurum, 1998, s. 650-658. (Basılmamış doktora tezi)

¹⁸ Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, İstanbul, 1994, s. 365.

¹⁹ Ahmet Kırıcı, *Nâ'il Abbas Paşa'nın Hayatı, Sanatı ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Erzurum, 2006, s. 191.

²⁰ age., s. 108.

²¹ Emine Adaş, *Sütûrî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyonkarahisar, 2008, s. 190.

*Ferîdâ yaz bu târîh-i tamâmın 'arz-ı tebrike
Ebû nân-pâre alup lihye irsâl eyledi esrar*²³ (Enderunlu Ferîd)

F. Tebrik-Nâmelerin Farklı Yazılış Biçimleri

Uzak bir yerden gönderilen mektup mahiyetindeki tebrik-nâmelerin yanında nazire tarzında, ya da tebrik-nâme sunulan şahsın özelliğine dikkat edilerek yazılan şiirler vardır:

Azmi-zâde Hâletî, "Yemişci Katl Olunup 'Ali Pâşâ Vezîr-i A'zam Oldukda Tehniyet İçün Şâm'dan İrsâl Olunmuşdur"²⁴ başlığıyla kaleme aldığı tebrik kasidesini Şâm'dan göndermiştir.

Haşmet, kurban bayramı tebriğini Nefî'ye nazire olarak kaleme almıştır: "Vezîr-i Müşârün-İleyh 'Abdullâh Paşa Hazretlerine Tebrîk-i 'İd-i Adhâyı Mutazammın Nefî-i Merhûma Nazîre Olmak Üzere Yine Medrese Talebiyle Verdikleri Kasîde-i Nazîredir."²⁵

Tebrik-nâmeler bazen tarih maksadıyla ve tebrik sunulan kişinin isteği ile kaleme alınmıştır. Nehcî, Şâm'daki bir dostunun isteği üzerine böyle bir tebrik-nâme kaleme aldığını belirtir: "Bu dahî Şâm-ı şerîfde a'yândan merhûm Kâsım Ağa-zâde Mehmed Ağanun iltimâsıyla mahdûmlarına vilâdet târîhidür."²⁶

Pertev, Hoca Neşe'et için kaleme aldığı bir tebrik-nâmeyi ceddî Hüsâmeddin Uşşâkî dilinden yazmıştır: "Müttekâ-pîrâ-yı fetvâ Tevfik Yahyâ Efendinün Dâş-ı fazîletlerinde Ferve-i beyzâ Müstehâr Oldukda Cedd-i 'azâmları Hüsâme'd-dîn 'Uşşâkî Lisânından İnşâd Olan Târîh-i tehniyetdür"²⁷

G. Tür Olarak Tebrik-nâme

Tebrik-nâmeler, belli bir amacı olan şiirlerdir ve bu amaç doğrultusunda isimlendirilmektedirler. Şiirin başlığında ya da şiir içinde "*tebrik, tehniyet, mübârek-bâd*" ifadeleri geçer. İsimlendirilmeyen şiirler de içerikleri, yazılış amaçları ve tebrik ifadesi taşımalarına göre bu tür içerisinde değerlendirilmelidir. Tebrik ifadelerinin şiirin son beytinde geçme zorunluluğu yoktur. Fâzıl'ın Sultan Abdülaziz'e yeni yıl münasebetiyle sunduğu tebrik kasidesinde tebrik ifadesi ilk beyitte geçmektedir.

²² Metin Akkuş, *Nefî Dîvânı*, Ankara, 1993, s. 107.

²³ Ferda Çobanoğlu, *Enderunlu Ferîd İbrâhîm Dîvânı'nın Metni ve İncelemesi*, İstanbul, 2006, s. 55.

²⁴ Bayram Ali Kaya, *Azmi-zâde Hâletî: hayatı, edebî kişiliği ve Dîvânı'nın tenkitli metni*, s. Edirne, 1996.

²⁵ Mehmet Arslan, İsmail Hakkı Aksoyak, age., s. 116-120.

²⁶ Üzeyir Aslan, *XVII. Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tenkitli Metinler Divanı, Tuhfetü's-Sâlikîn ve Hediyetü'l-Mütereşşidin*, İstanbul, 2005, s. 205-206. (Basılmamış doktora tezi)

²⁷ Mehmet Ulucan, age., s. 426.

Tebrik-nâme ismi şairler tarafından da kullanılmıştır. Refi-i Kâlâyî, Yeniçeri Ağası olan Süleyman Efendi'ye sunduğu şiirin tebrik-nâme olduğunu belirtir:

*Du'â-yı devletinde oldugum isbât için her dem
N'ola tebrîk-nâme kılsam inşâ ben de şükrâna*²⁸

*Bu şevk ile yine germ ola vassâf-ı sihr-sâzın
Ede bir tehniyet-nâmeyle böyle medhe âğâzi*²⁹ (Nefî)

*Tehniye-nâme murâd etmiş iken gör felegi
Âkabet mersiye-gû eyledi sad-gamla beni*³⁰ (Hâzık)

*Eyleyib bir nâ'me-i 'Âlâ'ye 'arz-ı mahmidet
Nazm ile kıldım bu kez ifâ-yı resm-i tehniyet*

*Tâ ki manzâmiyyeti eglence-i cüz'î ola
Nesri nazm etmekle şâyed sıkleti hiffet bula*³¹ (Mahmut Nedim

Paşa) beyitlerinde tehniyet-nâme ismini kullanmışlardır.

H. Tebrik-nâmelerin Diğer Türlerle İlişkisi

Tebrik-nâmeler, dinî, resmî veya toplumsal her alanda sunulabildiği için diğer edebî türlerle iç içe bulunabilmektedir. Aslında sunulan her tebrik-nâme başka bir türle iç içedir. Cülûsiye, sıhhat-nâme, sûr-nâme, îdiyye, fetih-nâme, zafer-nâme bu türlerin başlıcalarıdır.

Sıhhat-nâmelerin hemen hepsi tebrik ve müjdeleme amacıyla yazılmıştır.³² Osman-zâde Tâ'ib'in III. Ahmed için yazdığı kıt'a, îdiyye, sıhhat-nâme ve tebrik-nâmenin ortak ifade edildiği bir manzumudur.³³

Sûr amacıyla yazılan kasideler ve tarihlerin bir kısmı tebrik maksadıyla kaleme alındığı için sûr-nâmelerle tebrik-nâmeler iç içedir.

Cevrî'nin "Der-Tehniyet-i Feth ü Sûr u Sitâyîş-i Merhûm ve Mağfûr İbrâhim Han" başlıklı kasidenin ilk 19 beyti tebrike, 20-34. beyitler düğünün anlatımına ayrılmıştır.³⁴

²⁸ Bilal Apaydın, *Refî'i Kâlâyî Divânı (İnceleme-Metin)*, İstanbul, 2007, s. 241.

²⁹ Metin Akkuş, age., s. 117.

³⁰ Hüseyin Güfta, *Erzurumlu Şair Hâzık Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, İstanbul, 2001, s. 149.

³¹ Mehmet Akif Kürkçüoğlu, *Mahmut Nedîm Paşa Divanı: inceleme, transkripsiyonlu metin, sözlük*, Sakarya, 2003, s. 224.

³² Halûk Gökalp, "Divan Şiirinde Sıhhat-nâmeler" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 14, İstanbul, 2006, s. 106.

³³ Salih Sâdâvî, *Osman-zâde Tâ'ib Ahmed: hayatı, eserleri ve edebî kişiliği*, İstanbul, 1987, s. 384.

³⁴ Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Erzurum, 1981, s. 79-81, Mehmet Arslan, age., s. 92.

Sünnet düğünü için yazılan kasideler ve düşülen tarihler de tebrik-nâmelerle iç içe olan şiirlerdir.

Bahariyeler tebrik suretinde sunulabilmektedir. Nazîr İbrahim'in 32 beyitlik kasidesinin nesib bölümü bahar tasviridir. Kasidenin başlığında da zaten Kaside-i Bahâriyye ibaresi vardır. Vidin muhafızı Muhsin-zâde Muhammed Paşa'ya sunulan kaside aynı zamanda klâsik bir kaside özelliği taşımaktadır.³⁵

I. Tebrik-nâmelerde Fahriye Bölümü ve Câ'ize İsteme

Tebrik-nâmelerin methiyeden sonraki en önemli bölümü fahriyedir. Şiirin uzunluğuna göre fahriye bölümünün uzunluğu da değişir. Şair bu bölümde şairlik kudretini dile getirerek fark edilmeyi, unutulmaması gerektiğini, kendisinin de aslında şair sunduğu devlet yöneticisi için bir şans olduğunu belirtir.

Nev'î, İbrahim Paşa'ya kurban bayramı münasebetiyle sunduğu kasidesinde, şairliğini över ve kıymetinin farkına varılmasını ister.³⁶

Nev'î, Sultan Murad'ın cülûsuna sunduğu tebrik-nâmede kendisiyle rakiplerini de karşılaştırarak onlara yapılan ihsanın kendisine yapılmadığından şikâyet etmektedir.³⁷

Fahriye bölümünde, dikkati çeken en önemli husus, şairin nihai isteği olan caizedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tebrik-nâmelerde dolaylı yoldan şairlik isteklerini dile getirmektedir. Ancak, caizeyi doğrudan isteyen şairlerin yanında amacının caize olmadığını ifade eden şairler de vardır. Üsküdarlı Hakkı, Reşid Paşa'ya sunduğu tebrik-nâmede amacının caize olmadığını açıkça belirtmektedir.

*Maksadım vallahi zatından değildir câize
İltifâtındır bana maksat ey sadr-ı güzîn*³⁸

II. Tebrik-nâmelerin Sunuluş Amacı

Tebrik-nâme, bireyin, toplumun hayatında önemli olan; birey ve toplum için olumlu yönde cereyan eden hemen her tür konu ile ilgili olarak kaleme alınmıştır. Ancak bazı konuların taşıdığı önem ve sosyal ilişkilerdeki yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda, tebrik-nâmelerin belli konularda yoğunlaştığı görülmektedir.

A. Doğum

Padişah çocuklarının doğumu özel törenlerle kutlanırdı. Doğum öncesi, doğumun padişaha bildirilmesi ve doğum sonrası düzenlenecek etkinlikler belli kurallara bağlanmıştır.³⁹ Haşmet, bir doğumun ertesi günü sarayda yapılan hazırlıkları ve

³⁵ Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, İzmir, 2006, s. 363-365. (Basılmamış doktora tezi)

³⁶ Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, *Nev'î: Divan*, İstanbul, 1977, s. 28-29.

³⁷ *age.*, s. 32-45.

³⁸ Arzu Yıldırım, *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı İnceleme-Metin*, Sakarya, 2006, s. 107.

³⁹ Ali Seydi Bey, *age.*, s. 39-41, Abdülaziz Bey, *age.*, s. 11-39.

Divanlarda doğum münasebetiyle kaleme alınmış birçok tebrik-nâme vardır.⁴² Tespit ettiğimiz kadarıyla velâdet münasebetiyle ilk şiir Karamanlı Aynî tarafından yazılmıştır. Bu tebrik-nâme yirmi dört beyitten oluşan bir kasidedir. Kaside nazım şeklinde kaleme alınan şiir yirmi dört beyittir. “*Kasîde der-tehniye-i veledî ve der-ta’biye-i beledî Aynî matlûbi Mirzâ Cem ve mahbûbî mûnisü’l-mûkerrem lâ-zâlet şumûsu celâlihîmâ ve akmâru cemâlihîmâ mahrûsaten ‘ani’l-husûf*” başlığını taşıyan kasidede Aynî, Şehzâde Cem’in⁴³ bir çocuğunun doğumuna tarih düşmüştür.

Doğum hadisesini tebrik etmek amacıyla kaleme alınan şiirlerle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterilmiştir:

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SUNULAN KİŞİ	NŞ	BBS
1	Aynî (Karamanlı)	15	Kasîde der-tehniye-i veledî ve der-ta’biye-i beledî a’ynî matlûbi Mirzâ Cem ve mahbûbî mûnisü’l-mûkerrem li-zâlet şemûsi celâluhumâ ve akmâru cemâluhumâ	Şehzâde Cem	Kaside	24

⁴⁰ Bu hadisin “ من بركة المرأة تكبرها بالاناث ” şekli de vardır ve ilk çocuğun kız olması kadınların bereketindedir, anlamına gelmektedir. El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C. 2, Beyrut, 1352, s. 286.

⁴¹ Mehmet Arslan ve İsmail Hakkı Aksoyak, age., s. 436.

⁴² Doğum tebrik-nâmeleri sadece padişahın çocuğu için değil, herhangi bir doğum için de yazılmıştır. Ancak, padişah ya da yüksek devlet yöneticilerinin çocuklarının doğumu ve bu münasebetle düzenlenen törenler daha ayrıntılı olabilmektedir.

⁴³ Karamanlı Aynî, Cem şairlerindedir. Ahmet Mermer, “Bilinmeyen XV. Yüzyıl Divan Şairi Karamanlı Aynî” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, Bahar 2003, s. 217-226.

			mahrûsaten ani'l-husûf			
2	Şeyhülislam Yahya	17	Sultan Murâd-ı Râbî'ün Bir Şeh-zâdesi Tevellüd Eyledükde Aceleten Tanzîm ü Takdîm Olunmuşdur	IV. Murat	Kaside	11
3	Nehcî	17	Ahbabdan Birinün Oğlma Vilâdet Târihidür	Dost	Kit'a	6
4	Aynî	17	Darb-hâne-i 'Âmire Müşîri Rızâ Pâşâ Merhûmun Mahdûmî Vilâdetine	Rıza Paşa	Kit'a	7
5	Nakşî	17		Rukiyye	Gazel	3
6	Mehmed Şerîf	18	Târih-i Velâdet-i Hadice Sultân	Hatice Sultan	Kit'a	21
7	Sâkub Dede	18	Târih-i Velâdet-i Şeyh 'Abdü'r-Rahîm Mevlevî Ez-Âl-i Hazret-i Şeyh	Abdurrahim	Kit'a	18
8	Şeyhülislam Es'ad	18	Târih-i Vilâdet-i Şehzade Sultân Süleymân	Sultan Ahmet	Kit'a	5
9	Şeyhülislam Es'ad	18	Târih-i Vilâdet-i Şehzade 'Abdülmelik	Sultan Ahmet	Kit'a	9
10	Kânî	18	Târih-i Berâ-yı Velâdet-i Şehzâde Sultân Mahmûd İbn-i Sultân Abdulhamîd Han	Sultan Abdulhamit	Kit'a	18
11	Nedîm	18	Târih-i Velâdet-i Şehzade 'Abdü'l-hamîd Hân	Sultan Ahmet	Kit'a	12
12	Reft-i Kâlâyî	18	Ehibbâmızdan Fındık-zâde İshâk Efendi Tâbî'î Hâfiz Hudâverdi Necli Vilâdetine	Fındıkzade İshak Efendi	Kit'a	5
13	Erzurumulu Zihnî	18	Târih-i Diger Ber-Tehniye-i Vilâdet-i Sultân Selîm Hân Bin Sultan Mustafâ Hân Hallade'llâhû Mülkehum İlä Yevmi'l-Mizân	Sultan Mustafa	Kit'a	24
14	Leylâ Hanım	19	Târih-i Vilâdet-i Necl-i Feyzî Efendi	Feyzî Efendi	Kit'a	5
15	Leylâ Hanım	19	Târih-i Vilâdet-i Nâfiz Efendi	Kebire Hanım	Kit'a	2
16	Şeref Hanım	19	Târih-i Vilâdet	Muhyiddin Efendi	Kit'a	7
17	Pertev	19	Bir Dahi Târih-i vilâdet-güne Neşidedür	Hoca Neşe'in oğlu	Mesnevi	6
18	Sutûrî	19	Tehniye Târih-i Mevlid-i Muhterem Kulkule-Zâde 'Ömer Ağa Yesserallâhu Te'âlâ Tûle 'Ömrehu	Kulukul-zâde Ömer Ağa	Gazel	8
19	Sutûrî	19	Tehniye-i Velâdet-i Mahdûm-ı Dizdâr-ı Kal'a-i Erzurûm Ser-Zağarı 'Alî Ağa Yesserallâhu Te'âlâ Tûle 'Ömruhû Tavîlen	Ser-Zağari Ali Ağa	Gazel	7
20	Sutûrî	19	Tehniye-i Mahdûm-ı Ser-Bevvâbin 'Osmân Ağa A'yân-ı Belde-i Erzurûm	Osman Ağa	Gazel	13

Tablo 1

B. Sûr (Düğün), Sûr-ı Hitân (Sünnet Düğünü)

Düğün, sünnet törenleri günümüzde olduğu gibi Osmanlı toplumunda da önem verilen, atfedilen öneme göre uzun ve şa'şalı törenlerle kutlanan etkinliklerdir. Sûr-nâme türündeki şiirlerde bu etkinlikler oldukça ayrıntılı anlatılmıştır.⁴⁴

Evlilik, sünnet dolayısıyla "Tehniyet-i Sûr, Tehniyet-i Sûr-ı Hitân, Târih-i

⁴⁴ Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara, 1999.

Tezvic" başlıkları altında yazılan ve daha çok tarih düşürme amacıyla kıt'a nazım şekliyle kaleme alınan şiirlerle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda detaylı olarak verildi.

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SUNULAN KİŞİ	NŞ	BBS	SB
1	Azmi-zâde Haleti	17	Cerrâh Mehmed Pâşâ'ya Tehniyet-i Sûr İçün Virilmişdür	Cerrah Mehmet Paşa	Kaside	17	Sûr
2	Nev'i-zâde Atâyî	17	Târîh-i Tehni-ye-i Zifâf Berây-i İbrâhîm Pâşâ	Damad İbrahim Paşa	Kaside	33	Sihriyyet, zifâf
4	Aynî	17	Halil Pâşâ Hazretlerinin Musâheret Târîhidir	Halil Paşa	Kıt'a	9	Akrabalık
5	Rezmî	17	Şevketlü 'Azametlü Sultân Ahmedül-gâzî Hazretlerinin Silâhdârları Olan 'Alî Paşa Çıkup Dâmâd-ı Şehr-yârî Olduğu Târîhdür	Ali Paşa	Beyit	1	Damatlık
6	Sâbir Pârsa	17	Târîh-i Sûr-ı Hitân-ı Şeh-zâde Sultân Mustafâ Rahimehu'llâh	Sultân Mehmed Hân	Kıt'a	9	Sünnet
8	Nazîr İbrahim	18	Bera-yı Sûr-ı Hitân-ı Nâfiz Efendi	Nâfiz Efendi	Kıt'a	4	Sünnet
9	Kâmî	18	Târîh Berây-ı Sûr-ı Hitân-ı Şehzâdegân	Sultân III. Ahmet	Kıt'a	18	Sünnet
10	Osman-zâde Tâ'ib	18	Târîh Berây-i Sûr-ı Hümâyûn-ı Şevket-Makrûn Li-'Osman-Zâde Ahmed Tâ'ib	Sultân Ahmet	Kıt'a	38	Sûr-ı Hümâyûn
11	Sâmî	18		İbrahim Paşa	Kıt'a	12	Sünnet
12	Şeref Hanım	19	Târîh-i Tezvic	Muhyiddin Efendi	Kıt'a	9	Evlenme
13	Şeref Hanım	19	Târîh-i Tezvic	Ârif Beg (Sadullah oğlu)	Kıt'a	5	Evlenme
14	Şeref Hanım	19	Târîh-i Hitân	Arif Efendi		9	Sünnet

Tablo 2

C. Dinî Merâsimler Münâsebetiyle Sunulan Tebrik-nâmeler

1. Bayramlar

Osmanlı kültür hayatında önemli bir yeri olan bayramlar için sarayda ve halk arasında özel törenler düzenlenirdi. Sarayda padişahla yapılan bayramlaşmaya muayede alayı ya da resm-i muayede adı verilirdi. Bayramlaşma merasiminin usul ve esasları, Fatih Kanun-nâme'si ile belirlenmiş ve bu düzenleme az değişikliklerle uzun müddet devam etmiştir. Osmanlı'da bayramlaşma töreni; bayram öncesi bayrama hazırlık, bayram günü padişahın bayram namazına gidip dönmesi ve saraydaki resmî törenden oluşmaktaydı. Bu törenlerde, esnaf ve halk kesiminden insanlar geçit törenine katılırlar, hüner sahibi insanlar padişahın önünde hünerlerini göstererek padişahı eğlendirirlerdi.

Ramazan ve Kurban bayramlarında ayrı ayrı etkinlikler düzenlenirdi.⁴⁵ Tebrik-nâme sunulan kişinin övgüsü şiirde esas olmakla beraber, tebrik-nâmelerde bayramlarda gerçekleştirilen etkinliklere de yer verilmiştir.

Bayram tebriki münasebetiyle sunulan yirmi dokuz şiir tespit ettik. Bu şiirlerden on dokuzu kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Beş kıt'a, iki tesdis, mesnevi, gazel ve müseddes nazım şeklinde de birer şiir bulunmaktadır.

Bayram dolayısıyla tebrik-nâme sunan şairler ve şiirleriyle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterilmiştir.

SIRA	ŞAIR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BS
1	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Ahmed	Sultan Ahmed	Kaside	17
2	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Ahmed	Sultan Ahmed	Kaside	17
3	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Ahmed	Sultan Ahmed	Kaside	20
4	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Ahmed	Sultan Ahmed	Kaside	21
5	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Ahmed	Sultan Ahmed	Kaside	28
6	Mihri Hatun	15	Kaside-i Sultân Süleymân	Sultan Süleyman	Kaside	17
7	Nev'i	16	İdiyye Berây-ı Sultân Mehmed Hân	Sultan Mehmed	Kaside	14
8	Âşik Çelebi	16	İzniki 'Ali Çelebi Bursa Beyi İken 'İd-i Kurbânda Virilmiştir.	İznikli Ali Çelebi	Kaside	38
9	Cevri	16	Kıt'a Der-Sitâyîş-i Merhûm Bayram Paşa 'Aleyhi'rRahme ve Tehniyye-i 'İd	Bayram Paşa	Kıt'a	13
10	Cinânî	16	'Tesdis-i Cinânî ser-bendeş niz ez-ân üst rahmetu'llâhi 'aleyh		Tesdis	5
11	Nâ'ili	17	Der-medh-i Vezîr-i A' zam Salih Pâşâ	Salih Paşa	Kaside	43
12	Nedîm	18	Der-Menkabet-i Vezîr-i Âsaf-şiyem İbrahim Pâşâ Berâ-yı Tebrîk-i 'ıyd-ı Sa'îd	İbrahim Paşa	Kaside	8
13	Nedîm	18	'İdiyye Der-Vasf-ı Sadrı a'zam İbrahim Pâşâ	İbrahim Paşa	Kaside	19
14	Sâmî	18	Der-Tebrîk-i 'İd-i Ramazân-ı Şerîf Der-Sitâyîş-i Vezîr-i A'zam Dâmâd 'Ali Pâşâ	Ali Paşa	Kaside	95
15	Sâmî	18	Müseddes 'İdiyye Berây-ı Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis	Sutan III. Ahmed	Tesdis	10
16	Haşmet	18	Vezîr-i Müşârün-İleyh 'Abdullâh Paşa Hazretlerine Tebrîk-i 'İd-i Adhâyı Mutazammın Neft-i Merhûma Nazîre Olmak Üzere Yine Medrese Talebiyle Verdikleri Kaside-i Nazîdedir	Abdullah Paşa	Kaside	57
17	Kânî	18	Kaside Der-Sitâyîş-i Kethudâ-yı Rikâb-ı Mâbeynci Mustafa Beg Efendi	Mustafa Reşid Efendi	Kaside	44

⁴⁵ Osman Turan, "Bayram", *İA*, C. 2, Eskişehir, 1997, s. 420-422; Özdemir Nutku, "Bayram, Osmanlı Dönemi", *TDVİA*, C. 5, İstanbul, 1992, s. 263-265; Dündar Alıkkılıç, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Erzurum, 2002, s. 105-124. (Basılmamış doktora tezi)

18	Neyli	18	İdiyye-i Müzeyyel Bâ-Vasf-ı Merhûm Kapudân Mustafâ Pâşâ	Kaptan Mustafa Paşa	Kaside	10
19	Şeyülislam Es'âd	18	Târîh Berâ-yı 'îd	Sultan Mahmut	Kıt'a	7
20	Nazîr İbrahim	18	Tarih -i Tebrik-i 'îd-i Serîf Li-Cenâb-ı Muhsin-zâde Muhammed Paşa Hafazehu'llahu Te'alâ	Muhsin-zâde Muhammed Paşa	Kıt'a	6
21	Osman-zâde Tâ'ib	18		Sultan III. Ahmed	Kıt'a	6
22	Nâ'il Abbas Pâşâ	19	Der-Sitâyiş-i Pâdişâh-ı Cihân Sultân Mahmûd Hân Gâzî Berâ-yı Zimniyye Tebrîk-i 'îd	Sultan Mahmud	Kaside	21
23	Nâ'il Abbas Pâşâ	19	Der Sitâyiş-i Şâh-ı 'Âlem Ve Halife-i Rû-yı Zemîn 'Abdülmeçid Hân Bâdi-i Âsâyiş-i Cihân ve Berâ-yı Tebrîk-i 'îd u İzhâr-ı 'Ubûdiyyet Be-Hâk-Pâ-yı Ser-Tâc-ı Ümmü 'İsmet-Karâr Vâlîde Sultân 'Aleyhi'd Devlet Ve's-Şân Hazretleri	Sultan Mahmud	Kaside	27
24	Nâ'il Abbas Pâşâ	19		Sultan Abdülmeçid	Gazel	5
25	Nâ'il Abbas Pâşâ	19	Der-Sitâyiş-i Pâd-Şâ 'Âlem-Penâh u Zill-ı 'Alîl ilâh u Meded-Res Ashâb-ı Âh Şehinşâh-ı Devrân 'Abdülmeçid Hân Berâ-yı Tebrîk	Sultan Abdülmeçid	Müseddes	5
26	Sütürî	19	Der-Medh-i Vezîr-i Mükerrrem Sadr-ı Sâbık Vâlî-i Erzurum Ser-'Asker-i İran Muhammed Ra'ûf Pâşâ Yesserallâhu Bi'l-Hayr Mâyeşâ' Âmîn	Muhammed Rauf Paşa	Kıt'a	17
27	Yenişehirli Avnî Bey	19	Der-Hakk-ı Şeyhu'l-İslâm Sa'de'd-Dîn Efendi	Şeyhülislam Sa'deddin	Kaside	50
28	Mustafa Refik	19	Manzûm Mektup	Dost	Mesnevi içinde	1 beyit

Tablo 3

2. Diğer Dinî Törenler/Merasimler

Sakal bırakma, Kur'an ezberleme, kutsal şehirler ve oruç gibi konularda tebrik-nâmeler kaleme alınmıştır.

Hacc'a gidiş geliş özel bir merasimle gerçekleştirilirdi. Surre alayı her sene törenle Hacc'a gönderilir,⁴⁶ Hacc'a gönderilen hacı adayları aynı şekilde törenle karşılanırdı. Hacınn dönüşünü tebrik için tehniye cemiyeti adı verilen kabul günleri belirlenirdi.⁴⁷

Osmanlı sultanları Hacc'a gitmediği için,⁴⁸ Osmanlı sultanlarına Hac ile ilgili bir tebrik-nâme sunulmamıştır.

⁴⁶ Dündar Alikılıç, age., s. 133.

⁴⁷ Abdülaziz Bey, age., s. 271.

⁴⁸ Abdülkerim Özyayın, "Hac", *TDVİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 399.

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BBS	SB
1	Aynî	17	Yûsuf Aga-zâde Sâdik Beg Efendi Merhûmun Müderrisligi Hengâmında İken Haccına	Yusuf Ağa-zâde Sâdik Begefendi	Kıt'a	6	Hac dönüşü
2	Aynî	17	Vâlîde Kethudâsı Merhûm Yûsuf Aga'nın Necl-i Kebîri Sâdik Beg Merhûmun Lihyesi Târîhi	Sâdik Beg	Kıt'a	11	Lihye
3	Lebîb	18	Veziir-i Müşârûn İleyh Çeteci 'Abdu'llâh Paşa Hazretleri Hacedan Teşrifinde Tebrîk-i Haccı Müştemil Yazılan Nazmdur	Çeteci Abdullah	Kaside	9	Hac dönüşü
4	Nazîr İbrahim	18	Zeyl-i Berâ-yı Tebrîk-i Rûz-ı Mübârek-i Sehr-i Rûze		Kaside	8	Ramazan
5	Kâmî	18	Der-Medh-i Veziir-i A'zam İbrâhîm Pâşâ	İbrahim Paşa	Kaside	27	Oruç
6	Pertev	18	Târîh-i irsâl-i Lihye-i Şerîf Nâ-yâb Beg	Nâ-yâb Beg	Kıt'a	7	Lihye
7	Refî-i Kâlâyî	18	Târîh-i Lihye	Reşid Beg	Kıt'a	2	Lihye
8	Nevres-i Kadîm	18	Târîh-i Lihye	Sultan Ahmed	Kıt'a	8	Lihye
9	Enderunlu İbrahim	19	Târîh Berâ-yı Miftâh-ı Medîne		Kaside	83	Medine anahtarı
10	Fatîm	19		Emin Efendi	Kıt'a	2	Lihye
11	Şeref Hanım	19			Kıt'a	2	Lihye
12	Şeref Hanım	19	Târîh-i Hıfz-ı Kur'ân	Meşâyih Tefvik Efendi	Kıt'a	5	Kuran'ın hıfzı
13	Şeref Hanım	19	Târîh-i Bed'-i Kur'ân	Nebil Beg	Kıt'a	5	Kuran'ın hıfzı

Tablo 4

3. Makam, Terfi

Cülûs, sadrazamlık, vezirlik, paşalık, valilik, reislik ve çavuşluk gibi makamlara terfi münasebetiyle birçok tebrik-nâme kaleme alınmıştır.

Cülûs münasebetiyle özel törenler düzenlenir, bu törenlerde, yabancı elçiler, hem padişahı tebrik eder, hem de beraberlerinde getirdikleri hediyeleri padişaha takdim ederlerdi. Padişah hem tebrikleri kabul eder, hem de bahşişler dağıtırdı. Bu törenler, XVII. yüzyıldan itibaren teşrifat defterlerine de kaydedilmiştir.⁴⁹

Şairler, cülûs törenlerinin resmî katılımcısı olmasa da padişahın tahta oturması dolayısıyla, manzum-mensur birçok tebrik-nâme sunmuşlardır. Padişahın tahta oturması münasebetiyle yazılan bu eserlere cülûsiye denirdi.

⁴⁹ Dündar Alıkalıç, age., s. 26-47.

Diğer dinî, mülkî ve askerî erkânın atanması ya da terfisi münasebetiyle kaleme alınan şiirler de bulunmaktadır. Sayı olarak en çok yazılan tebrik-nâmeler bu gruba girenlerdir.

SIRA	ŞAIR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BBS	SB
1	Bâkî	16	Der-Tehniye-i Cülûs-ı Mehmed Hân	Sultan Mehmed	Kaside	25	Cülûs
2	Nev'î	16	Berây-ı Tehniyet-i Cülûs-ı Sultân Murâd	Sultan Murad	Kaside	45	Cülûs
3	Nev'î	16	Berây-ı Tehniyet-i Cülûs-ı Sultân Mehmed Hân	Sultan Mehmet	Kaside	27	Cülûs
4	Nev'î	16	Berây-ı Tehniyet-i Vezâret-i Osman Pâşâ	Osman Paşa	Kaside	23	Vezâret
5	Revânî	16	Kaside der- Medh-i Sultân Selîm Hân	Sultan Selîm	Kaside	37	Cülûs
6	Kara Fazlî	16	Tehniyet-nâme-i Hazret-i Ahmed Çelebi bin Mehmed Pâsâ Defter-dâr-ı Tîmar-hâ-yı Rûm ili Sûd	Ahmed Çelebi	Kaside	34	Defterdâr
7	Kara Fazlî	16		Ahmed Çelebi	Gazel	7	Rumeli defterdârlığı
8	Nef'î	17	Der Tehniyet-i Vezîr-i A'zam Husrev Pâşâ	Hüsrve Paşa	Kaside	52	Vezâret
9	Azmi-zâde Hâleti	17	Vezîr-i A'zam Lala Pâşâ'ya Tehniyet-i Vezâret İçün Dinilmişdür	Lala Paşa	Kaside	33	Vezâret
10	Azmi-zâde Hâleti	17	Yemişci Katl olunup 'Ali Pâşâ Vezîr-i A'zam Oldukda Tehniyet İçün Şâm'dan İrsâl Olunmuşdur	Ali Paşa	Kaside	40	Vezâret
11	Nev'î-zâde Atâyî	17	Berây-ı Tehniyet-i Vezîr İskender Paşa	İskender Paşa	Kaside	85	Vezâret
12	Nâmî	17	Mekrûmetlü Nigdeli Murâd Pâşâ'ya Hil'at ve Elkâb Geldükde Sencide Olup İhsânları Görilmişdür	Murad Paşa	Kaside	50	Hil'at ve elkâb
13	Rezmî	17	Merhûm Sultân Mustafânun Silâh-dârı 'Alî Paşa Vezîr Olduğuna Târihdür	Ali Paşa	Kit'a	2	Silahdâr
14	Belîğ	17	Bu dahî 'Azîz-i müsârün-ileyh Hazretlerinün Mümâ-ileyh Muhammed Behced Efendiye Tebrik-i Câh Târihidür	Behced Efendi	Kit'a	23	Baş defterdâr
15	Remzî	17	Târih-i Diger		Beyit	1	Vezâret
16	Remzî	17	Mezkûr Dâmâd-ı Şehr-yârî Olan 'Alî Paşa Vezîr-i A'zamlık İle İkrâm Olnduğı Târihdür	Ali Paşa	Beyit	1	Vezîriazam
17	Sahhaf Rüşdî	17	Şevketlü Sultân Mustafânın Cülûs-ı Hümâyûnlarına Târihdür	Sultan Mustafa	Gazel	6	cülûs
18	Aynî	17		Nakîb Efendi	Kit'a	2	Sadr-ı Rûm
19	Aynî	17	Mehmed Sa'îd Gâlib Pâşâ-yı Merhûmun Sadâretine Târihdür	Mehmed Saîd Galip Paşa	Kit'a	7	Sadâret
20	Aynî	17	Ali Necîb Pâşâ Hazretleri'nin	Ali Necib Paşa	Kit'a	7	Defterdâr

			Mukaddemâ Defa-i Sâniyede Defter-dârlığına				
21	Aynî	17	Rifâf Pâşâ Hazretleri'nin Mukaddemâ Âmedi Olduklarına	Rifâf Paşa	Kit'a	7	Âmedi
22	Aynî	17	'Arab-zâde 'Arif Efendi Merhûmun Meşihatına	Arab-zâde Arif Efendi	Kit'a	7	Meşihat
23	Aynî	17	Yahyâ Begefendi Merhûm Sadr-ı Rûm Oldukda	Yahya Efendi	Kit'a	7	Sadr-ı Rûm
24	Aynî	17	Sâbıkü'z-Zikr 'Arab-zâde 'Arif Efendi Merhûmun Necl-i Ekberi Sa'dullâh Efendi Hazretleri Sadr-ı Rûm Oldukda	Sadullah Efendi	Kit'a	7	Sadr-ı Rûm
25	Aynî	17	Tâhir Begefendi Hazretleri Çavuşbaşı Oldukda Nazm olunan Târihtir	Tahir Begefendi	Kit'a	7	Çavuş
26	Antakyalı Münif	18	Tebrik-nâme-i Cülûs-ı Hümâyûn	Sultan Mahmud	Kaside	15	Cülûs
27	Antakyalı Münif	18	Târih-i Tebrîk-i Vezâret-i Uzmâ 'İzzet Ali Paşa	'İzzet Ali Paşa	Kaside	64	Vezâret
28	Antakyalı Münif	18	Tebrik-nâme-i Kâzî-asker-i Anadolu	Anadolu Kazaskeri	Kaside	16	Anadolu kazaskerliği
29	Haşmet	18	Vüzerâ-yı 'İzâm Hazerâtından Bir Zât-ı 'Âli Tûğ u 'Alem ile Mübeccel Oldukda İnşâ Olunmuştur		Kaside	10	Tûğ u 'alem
30	Şeyhülislâm İshak	18	Der-Sitâyiş-i Sadr-ı A'zam İbrahim Pâşâ	İbrahim Paşa	Kaside	21	Sadâret
31	Şeyhülislâm İshak	18	Der-Sitâyiş-i Sadr-ı A'zam İbrahim Pâşâ	İbrahim Paşa	Kaside	48	Sadâret
32	Nazîr İbrahim	18	Kaside-i Bahâriyye Berâ-yı Muhâfiz-ı Vidin Muhsin-zâde Muhammed Pasa	Muhsin-zâde Muhammed Paşa	Kaside	32	Vidin muhafızı
33	Fâ'ik	18	Târih-i Berâ-yı Re'isü'l-Küttâb-Şoden-i Mir 'Abdulkerim Efendi	Mir Abdulkerim Efendi	Kaside	7	Reistülküttâb
34	Fâ'ik	18	Diger Târih-i Sadr-ı Anadolu-Şoden 'Arif Abdülbâki Efendi	Abdülbaki Efendi	Kit'a	2	Sadr-ı Anadolu
35	Kânî	18	Târih-i Berâ-yı Kethüdâ-Şoden-i Mustafa Reşid Efendi Der-Rikâb	Mustafa Reşid Efendi	Kaside	18	Kethüda
36	Erzurumlu Zihnî	18	Üstâd-ı Ekrem E's-Seyyid Hâzık Muhammed Efendi Hazretleri Erzurum'a Müftî Oldukda Berâ-yı Tehniye İrsâl ve Zımında Du'â-yı İcâbet-Revâlarına Nâ'il Olduğum Tebrîkiyyedir	Hâzık	Kaside	14	Erzurum müftülüğü
37	'İzzet Ali Pâşâ	18	Târih-i Berâ-yı Pây-e-şoden-i Hazret-i Es'ad Efendi Tâle Bekâhu Be-Medîne-i Münnevvere	Es'ad Efendi	Kit'a	6	Medine pâyesi
38	Haşmet	18	Merhûm u Mağfûr Şeyhu'l-Vüzerâ 'Ali Paşa Hazretlerinin Sadâret-i Sâliselerine Târihtir	Ali Paşa	Kit'a	22	Sadâret
39	Haşmet	18	Halîmî Paşa Defterdâr Oldukda İnşâ Olunmuştur	Halîmî Paşa	Kit'a	10	Defterdâr
40	Mehmed Şerif	18	Târih-i Cülûs-ı Hümâyûn Berâ-yı Şehensâh-ı Cihân Sultan 'Abdülhamid Hân	Sultan Abdülhamid	Kit'a	15	Cülûs
41	Mehmed Şerif	18	Târih-i Fetvâ-yı Velîyyü'd-din Efendi	Velîyyüddin Efendi	Kit'a	13	Fetvâ

42	Neylî	18	Târih-i Pây-e Fetvâ-şûden-i Es-seyyid Fethullâh Efendi	Seyyid Fethullah Efendi	Kit'a	7	Fetvâ
43	Refî-i Kâlâyî	18	Târih-i Sadr-ı Rûm 'Aşir Efendi-zâde	'Aşir Efendi	Kit'a	11	Sadr-ı Rûm
44	Refî-i Kâlâyî	18	Târih-i İrfân-zâde Efendi	Ârif Efendi (İrfân-zâde)	Kit'a	6	
45	Refî-i Kâlâyî	18	Diger Târih-i Gâlib Efendi	Gâlib	Kit'a	5	
46	Refî-i Kâlâyî	18	Târih-i Kâzi-i Islambul Murâd-zâde Murad Efendi	Murad-zâde Murad	Kit'a	4	Kazasker
47	Refî-i Kâlâyî	18		Süleyman (Yeniçeri Ağası)	Kit'a	15	Terfi
48	Refî-i Kâlâyî	19	Vidin Valisi Devletlü 'Ali Paşa Efendimize İrsâl Olunan Niyâz-nâme / Tebrik-nâme-i Hâfız 'Ali Paşa Vâlî-i Vidin	Ali Paşa	Tercî-i Bend	4	Vidin valiliği
49	Nevres-i Kadîm	18	Târih-i Sadr-şûden-i Devâtdâr	Mehmed Paşa	Kit'a	10	Defterdâr
50	Nevres-i Kadîm	18	Târih-i Sadr-ı Rûm-şûden-i Halil Efendi-Zâde Mehmed Sa'îd Efendi	Mehmed Said Efendi	Kit'a	25	Sadr-ı Rûm
51	Nevres-i Kadîm	18	Târih-i Şeyhülislâm-şûden-i Hayâtî-Zâde	Şeyhülislam Hayati-zâde	Kit'a	25	Şeyhülislam
52	Nevres-i Kadîm	18	Târih-i Vezâret-i Defterdâr Ahmed Paşa	Defterdar Ahmet Paşa	Kit'a	3	Defterdâr
53	Kâmî	18	Târih Berây-ı Kapudan-şûden Mustafâ Paşa	Mustafa Paşa	Kit'a	6	Kapudan
54	Sâmî	18	Târih-i Vezâret-i 'Ali Paşa	Ali Paşa	Kit'a	21	Vezâret
55	Tokatlı Kânî	18	Târih Berây-ı Cülûs-ı Meymenet-me'nûs Hazret-i Sultân Selîm Hân-ı Sâlis Sellemehu'llahu Te'âlâ	III. Selim	Kit'a	39	Cülûs
56	Erzurumlu Zihni	18		Encümen	Gazel	6	Encümen
57	Erzurumlu Zihni	18	'Abdurrahmân Efendi Müftî-i Erzurûm Oldukda Yazılan Târihdir	Abdurrahman Efendi	Kit'a	10	Müftülük
58	Şâni-zâde Atâullah	18	Târih-i Sadâret-i Silahdâr 'Ali Pâşâ	Ali Paşa	Beyit	1	Sadâret
59	Leylâ Hanım	19	Târih-i Vâlî-i Edirne	Mustafa Paşa	Kaside	11	Edirne valiliği
60	Leylâ Hanım	19	Târih-i Sadâret-i Anadolu Berây-ı Rahmî Beg	Rahmi Beg	Kaside	7	Anadolu sadâreti
61	Leylâ Hanım	19	Târih-i Def'a-i Sâniye-i Rûm İli Berâ-yı Yahyâ Beg Efendi	Yahya Efendi	Kit'a	13	Sadr-ı Rûm
62	Leylâ Hanım	19	Târih-i Vâlî-i Aydın	Tahir Paşa	Kit'a	16	Aydın valiliği
63	Leylâ Hanım	19	Târih-i Sadâret-i Rûm İli Berây-ı Nakîbü'l-Eşrâf Sıddîk Begefendi	Sıddik Beg	Kit'a	5	Sadâret-i Rûm
64	Leylâ Hanım	19	Târih-i Sadâret-i Rûm İli Berây-ı Rahmî Beg	Rahmi Beg	Kit'a	5	Nakîbü'l-Eşrâf
65	Leylâ Hanım	19	Târih-i Ser-Çavûşân-şûden-i Necîb Efendi	Necib Efendi	Kit'a	7	Sadâre-i Rûm
66	Leylâ Hanım	19	Müstezâd-ı Târih-i Müşîr-i Sivâs	Sivas müşîri	Müstezâd	7	Müşîr

67	Zâ'ik	19	Müşârun İleyhe Kable'l-Vüzerâ Burûsâ Mütesellimliği Tevcihinde Dinilen Kudûmiyye Kasîde-i Dil-ârâdur	Halil Kâmil	Kaside	30	Bursa mütesellimliği
68	Zâ'ik	19	Târîh-i Müşîr-i Aydın-şuden Halil Rifat Pâşâ	Halil Rifat Paşa	Kit'a	12	Aydın valiliği
69	Nâ'il Abbâs Paşa	19	Der Sitâyîş-i Sadra'zam Darendeli Muhammed 'İzzet Pâşâ Berâ-yı Tebrîk-i Sadâret	Darendeli Muhammed İzzet Paşa	Kaside	23	Sadâret
70	Üsküdarlı Hakkı	19	Kaside-i Der-Tebrîk-i Sadâret-i Merhûm Ali pâşâ Sarh-ı Celil-i Sultânî	Ali Paşa	Kaside	51	Sadâret
71	Üsküdarlı Hakkı	19	Der-Medh-i Sadr-ı Esbâk Merhûm Sârem Pâşâ	Reşid Paşa	Kaside	39	Sadâret
72	Üsküdarlı Hakkı	19	Kaside Der-Medh-i Müşârü'n-İleyh Der-Tebrîk-i Sadâret	Şivânî-zâde Merhûm Rüşdi Paşa	Kaside	45	Sadâret
73	Üsküdarlı Hakkı	19	Kaside Der-Tebrîk-i Vezâret-i Hazret-i Suphi Pâşâ	Suphi Paşa	Kaside	55	Sadâret
74	Fâzil	19	Târîh-i Garrâ Berâ-yı Tebrîk-i Sadâret-i Fuâd Pasa	Fuad Paşa	Kit'a	13	Sadâret
75	Pertev	19	Müttekâ-pîrâ-yı Fetvâ Tefvîk Yahyâ Efendinün Dûş-ı Faziletlerinde Ferve-i Beyzâ Müstehâr Oldukda Cedd-i 'Azâmları Hüsâme'd-dîn 'Uşşâkî Lisâmindan İnşâd Olan Târîh-i Tehniyyetdür	Tefvîk Yahya Efendi	Kit'a	2	Fetvâ
76	Şeref Hanım	19	Kit'a-i Kebîre Tebrîk-i Ziver Efendi	Ziver Efendi	Kit'a	5	
77	Türâbî	19	Berâ-yı Etyemez-zâde Efendi	Etyemez-zâde	Kit'a	3	Kadı
78	Eşref Paşa	19		İsmail Paşa Ferik	Murabba	1	Kırım ordusuna ferik
79	M. Nedim Paşa	19	Diger	Fuad Paşa	Kit'a	6	
80	M. Nedim Paşa	19	Târîh-i Meşhât	Hüsameddin Efendi	Kit'a	2	Müftülük

Tablo 5

3. Yeni Yıl Münasebetiyle Sunulan Tebrîk-nâmeler

“Tebrîk-i sâl, tebrîk-i sâl-i cedîd” başlıklarıyla yazılan bu şiirler daha çok tarih düşürme amacıyla yazıldığı için kit'a nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Ali Emiri, manzum-mensur karışık kaleme aldığı Levâmî'ül-Hamîdiyye adlı eserinde Sultan Abdülhamid için kaleme aldığı yeni yıl tebrîk-nâmeleri vardır.⁵⁰

Yeni yıl münâsebetiyle sunulan tebrîk-nâmelerden tespit edebildiklerimiz aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁵⁰ Ali Emiri, age., 187s.

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BBS
1	Cevrî	16	Tebrik-i Sâl-i Cedid-i Hazret-i Pâdişâhiye Dâ'ir	Sultan Abdülhamit	Kaside	27
2	Aynî	17	Tevârih-i Tebrik-i Sâl Berâ-yı Hudâvendigâr-ı Esbak Cennet-Mekân Sultân Selîm Hân Revvallahû Ta'âlâ Rûhahu	Sultan Selîm	Kit'a	5
3	Aynî	17	Hâkân-ı Firdevs-Âşiyân Bu'l-Megâzî Sultân Mahmûd Hân Hazretlerine Takdîm Olunan Tevârih i Sâldir Nevverallahû Ta'âlâ Makâmehu	Sultan Mahmud Han	Kit'a	9
4	Aynî	17	Târîh-i Sâl Berây-ı Merhûm Celâle'd-Dîn Pâşâ	Celâleddin Paşa	Kit'a	7
5	Aynî	17	E'âzım-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyyeden Merhûm Hâlet Efendi'ye	Hâlet Efendi	Kit'a	7
6	Aynî	17	Hâlâ Bagdâd Vâlisi El-Hâc Necîb Pâşâ Hazretlerine Mukaddemâ Târîh-i Tebrik-i Sâldir	Necîp Paşa (Bağdat Valaisi)	Kit'a	6
7	Aynî	17	Târîh-i Tebrik-i Sene Berây-ı Hayrullah Efendi	Hayrullah Efendi	Kit'a	7
8	Aynî	17	Şeyhu'l-İslâm Zeynü'l-Âbidîn Efendi Merhûma Târîh-i Tebrik-i Sâl	Şeyhülislâm Zeynülabidin	Kit'a	9
9	Aynî	17	Merhûm Hâlet Efendi'ye Takdîm Olunan Diğer Târîh-i Tebrik-i Sâldir	Hâlet Efendi	Kit'a	7
10	Aynî	17	Müşârün-İleyh Hâlet Efendi Merhûma	Hâlet Efendi	Kit'a	7
11	Aynî	17	Hâlet Efendi Merhûma	Hâlet Efendi	Kit'a	7
12	Aynî	17	Bu Dahi Merhûm-ı Müşârün İleyhe	Hâlet Efendi	Kit'a	7
13	Şeyh Gâlib	18	Tebrik-i Sâl-i Cedid İçün Söylenen Târîh-i Zibâdır	III. Selim	Kaside	18
14	Şeyh Galib	18	Berâ-yı Tebrik-i Sâl-i Cedid Söylenen Târîh-i Zibâdır	III. Selim	Kit'a	15
15	Şeyh Galib	18	Berâ-yı Tebrik-i Sâl-i Cedid Rikâb-ı Kamer-Tâb-ı Husrevâniye Takdîm Olunan Târîhlerdir	III. Selim	Kit'a	9
16	Şeyhülislam Es'ad	18	Târîh-i Sâl-i Cedid	Sadriazam	Kit'a	5
17	Şeyhülislam Es'ad	18	Târîh-i Diğer	Sultan Ahmed	Kit'a	5
18	Nedîm	18	Târîh-i Sâl-i Cedid	Sultan Ahmed	Kit'a	31
19	Nedîm	18	Târîh-i Berâ-yı Sâl-i Cedid	Sultan Ahmed	Kit'a	15
20	Refî-i Kâlâyî	18		Hâlet Efendi	Kit'a	11
21	Nâşid	18	Târîh-i Tebrik-i Sâl-i Cedid	Sultan Abdülhamit	Kit'a	17
22	Nâ'il Abbas Paşa	19	Der Sitâyiş-i Pâdişâh-ı Berrîn ve Bahrîn Sultânı Mahmûd Hân Gâzî Berâ-yı Târîh-i Sâl-i Cedid	Sultan Abdülmecid	Kaside	11
23	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrik-i Sâl-i Meymenet-i Fâl-i Cedid	Sultan Abdülaziz	Kit'a	7
24	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrik-i Sâl-i Cedid-i İkbâl-i Nüvîd	Sultan Abdülaziz	Kit'a	11
25	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrik-i Sâl Berâ-yı Sultân Abdülaziz-i Ferhunde-fâl	Sultan Abdülaziz	Kit'a	41
26	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrik-i Sâl-i Hayr-ı Fâl-i Cedid	Sultan Abdülaziz	Kit'a	7
27	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrik-i Sâl-i Cedid-i Meymenet-İstimâl	Sultan Abdülaziz	Kit'a	9

28	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrîk-i Sâl-i Sa'âdet-İştîmâl	Sultan Abdülaziz	Kit'a	9
29	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrîk-i Sâl-i Nusret-Makâl-i Hayr-Fâl 'Azze Naşraahû	Sultan Abdülaziz	Kit'a	31
30	Fâzıl	19	Târîh-i Tebrîk-i Sâl-i Cedîd-i Nusret-Bedîd	Sultan Abdülaziz	Kit'a	9
31	Fatîn	19		Salih Efendi Hazine Kethüdası	Kit'a	5
32	Fatîn	19		Sâmih Efendi	Kit'a	2
33	Urfalı Hilmi	20		Sultan Abdülhamit	Kit'a	5

Tablo 6

4. Sefere Münasebetiyle Sunulan Tebrîk-nâmeler

Fetih-nâme, zafer-nâme gibi türler, Osmanlı ordusunun cephede kazandığı savaşlar sonucunda yazılan eserlerin genel adıdır.⁵¹

Divan şairleri, fetih-nâme özelliğindeki bu eserlerin bir kısmını savaşı kazanan kişiyi tebrik için sunmuştur. Genellikle tehiyet-nâme başlığı altında yazılan bu şiirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda olarak verilmiştir.

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BBS	SB
1	Bâkî	16	Der-Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Süleymân Hân ez-Sefer-i Huceste-eser	Sultan Süleyman	Kaside	60	Sefer
2	Bâkî	16	Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî ez-Sefer-i Huceste-eser	Sultan Mehmed	Kaside	37	Sefer dönüşü
3	Bâkî	16	Der-medh-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-Rahmetü ve'l-Gufrân Berâ-yı Tehniye-i Kudûm-ı Ciger-Güşe-i Şâh-ı 'Acem	Sultan Murad	Kaside	23	Sefer dönüşü
4	Cevrî	16	Der-Tehniyet-i Feth ü Sûr u Sitâyîş-i Merhûm ve Mağfûr Sultân İbrahim Hân	Sultan İbrahim	Kaside	52	Fetih ve şenlikler
5	Âşık Çelebi	16	Pâdişâh-ı 'Âlem-Penâh Hullidet Hilâfetuhu Hazretlerine Virilmişdür	Sultan Süleyman	Kaside	40	Gaza
6	Nev'î	16	Berây-ı Sultân Mehmed Der Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Egrî	Sultan Mehmed	Kaside	35	Eğri seferi
7	Nev'î-zâde Atâyî	17	Berây-ı Tehniyet-i Vezîr İskender Paşa	İskender Paşa	Kaside	85	Savaş
8	Nev'î-zâde Atâyî	17	Der-sitâyîş-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-Rahme ve'l-Gufrân	Sultan Murad	Kaside	126	Gaza
9	Nev'î-zâde Atâyî	17	ve lehû	Sultân Murâd	Kit'a	5	Revân

⁵¹ Hasan Aksoy, "Türk Edebiyatında Fetih-nâmeler" *Türkler*, C. II, İstanbul, 2002, s. 800-805.

10	Mezâkî	17		Sultân Murâd	Kaside	16	Bağdad seferi
11	Mezâkî	17	Der-Medh-i Fâtih-i Hanya Yûsuf Paşa	Yusuf Paşa	Kaside	49	Hanya zaferi
12	Kâmî	18	Berây-ı Baltacı Mehmed Paşa Der-'Avdet-i Sefer-i Moskov	Baltacı Mehmed Paşa	Kaside	35	Sefer dönüşü
13	Neylî	18	Târih-i Diğer Berây-ı Feth-i Gence	III. Ahmed	Kit'a	2	Gence'nin fethi
14	Refî-i Kâlâyî	18	Târih-i Feth-i Kal'a-i Belgrad 'An 'Usât-ı Sırb bâ-yed-i Sadr-ı A'zam Hürşîd Ahmed Paşa	Hürşîd Ahmed Paşa	Kit'a	30	Belgrad Kalesini fethi
15	Refî-i Kâlâyî	18	Tebrik-nâme-i Gazâ-yı Kapudan Hüseyin Paşa Der-Mısr-ı Kâhire	Kaptan Hüseyin Paşa	Tercî-i Bend	11	Kahirenin fethi
16	O. Tâib	18		III. Ahmed	Kit'a	7	Fetih
17	Sâmî	18		III. Ahmed	Kit'a	16	Tiflis'in alınışı

Tablo 7

6. Diğer Sebepler

Devlet yöneticilerinden önemli bir şahsın uzak bir yerden dönmesi, bir binanın inşa edilmesi ya da onarılması gibi vesilelerle şairler tebrik-nâme sunmuşlardır.

SIRA	ŞAİR	YY	ŞİİRİN BAŞLIĞI	SK	NŞ	BBS	SB
1	Bâkî	16	Der-medh-i Sultân Murâd Hân 'aleyhi'r-rahmetü ve'l-Gufrân Berâ-yı Tehniye-i Kudûm-ı Ciger-güşe-i Şâh-ı 'Acem	Sultan Murâd	Kaside	23	Kudûm
2	Cinânî	16	Kit'a Berâ-yı Tehniyet-nâme-i Zekerriyâ Efendi Rahimehu'llâh	Zekerriya Efendi	Kit'a	2	
3	Kâmî	16	Der-vasf-ı Bahâr-ı Edirne Berâ-yı Medh-i Şeyhü'l-islâm Feyzu'llah Efendi	Şeyhülislam Feyzullah Efendi	Kaside	15	Teşrif
4	Bâlî	16	Kaside Berây-ı Âmeden İlci - i Diyâr-ı 'Acem Berây-ı Mübârek-Bâd Saltanat-ı Sultân Murâd Hân	Sultan Murad	Kaside	26	Âmeden
5	Nefî	17	Der-Medh-i Raş-ı Hazret-i Sultân Murâd	Sultan Murad	Kaside	44	At
6	Nev'i-zâde Atâyî	17	Berâ-yı Tehniyet-Kudûm Hazret-i Sadr-ı A'zam Nâsuh Pâşâ'ya Virilmişdür	Nasûh Paşa	Kaside	66	Teşrif
7	Hâzık	18	Berâ-yı Tehniye-i Kudûm-ı Çeteci Abdullah Paşa	Çeteci Abdullah	Kaside	53	Kudûm
8	Nevres-i Kadîm	18	Târih-i Aga-Şûden-i El-Hâc Hasan Aga	El-Hâc Hasan Ağa	Kaside	12	Makam
9	O. Tâib	18		Sultan III. Ahmet	Kit'a	6	Sıhhat, bayram
10	Nâşid	18	Tesdis-i Şevk-Efzâdır Tebrîk-i Nakl-ı Hümâyûn	III. Selim	Tesdis	12	Nakl-ı Hümâyûn

II	Kâmi	18	Bahâriyye Der-vasf-ı Ebû Sa'îd-zâde Rahmetu'llah	Ebu said-zâde	Kaside	32	Teşrif
12	Yenişehirli Avni	18	Ziyâ Beg Efendinin Tab' u Neşr Olunan Harâbâtına Tebrik-Nâmedür	Ziya Paşa	Kaside	89	Harâbât (Eser)
13	Enderunlu İbrahim	19			Kıt'a	2	Süt içme
14	Yenişehirli Avni	19	Devletlü Necâbetlü Mehmed Ziyâ'e'd-Dîn Efendi	Mehmed Ziyaeddin	Kıt'a	39	methiye

Tablo 8

SONUÇ

Klâsik Türk Edebiyatı'nda tebrik-nâme türünde manzum mensur birçok eser kaleme alınmıştır. İncelenen divanlara göre tebrik-nâme/tehniyet-nâme adıyla anılan manzum eserlerin ilk örneklerine 15. yy. da rastlanmaktadır. 20. yy. a kadar devam eden tebrik-nâme türünde şiirler kaleme alma, nicelik olarak özellikle 18. yy. da artmıştır.

Divanlarda yer alan tebrik-nâmelerin yanı sıra Ali Emiri'nin *Levâmî'ü'l-Hamîdiyesi*'nde olduğu gibi manzum-mensur karışık müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Tebrik-nâmelerin müstakil eserlerde toplanması uygulaması, mensur tebrik-nâmelerde daha yaygındır.

Her konuda yazılabilmekle beraber, tebrik-nâmelerde, cülûs-makam-terfi, yeni yıl, bayram, doğum, dinî törenler, uzak bir yerden teşrif gibi konular yoğunluklu olarak işlenmiştir.

Tebrik-nâmeler daha çok kıt'a ve kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. Beyit, murabba, müseddes, tesdîs, gazel ve mesnevi tebrik-nâmelerin kaleme alındıkları diğer nazım şekilleridir. Tebrik-nâmelerin yazıldıkları nazım şekilleri Klâsik Türk şiiri nazım şekillerinin genel özelliklerini taşımaktadır. Ancak kaside nazım şeklinde nesib bölümüne, özellikle 18, 19. yy.da az yer verilmiştir.

Tebrik-nâmelerin, diğer nazım türleri ile sıkı bir bağı vardır. Cülûs, düğün, bayram, sıhhate kavuşma gibi özel günleri tebrik etmek amacıyla sunulan şiirler, Cülûsiyye, Sûr-nâme, îdiyye, sıhhat-nâme gibi nazım türleri ile iç içe bulunabilmektedir.

Tebrik-nâmeler ile tarihler arasında da sıkı bir ilişki vardır. Çünkü çoğu zaman tarih düşme tebrik amacıyla yapılmaktadır. Ancak yukarıda adı geçen türlerin hepsi ve tarihlerin tümü tebrik-nâme özelliği göstermez. Çünkü şiirin başlığında ya da içinde tebrik ifadesi geçmektedir. Bununla beraber, özellikle tarihlerin içerikleri itibariyle tebrik-nâme özelliği gösterebileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Tarihler ile tebrik-nâme türü arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı ortaya koymak için tarihlerin bu gözle bir kez daha gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Tebrik-nâmelerin sunuluş amaçlarından biri de, şairin şiir kudretinin farkına varılması isteği olduğu için tebrik-nâmelerde fahriye önemli bir yer tutar. Amacının caize olmadığını söyleyen şairler olmasına rağmen çoğunlukla şairler, doğrudan ya da dolaylı olarak tebrik-nâme sunduğu kişiden caize isteğinde bulunurlar. Özellikle padişah, sadrazam gibi üst düzey devlet adamlarına sunulan tebrik-nâmelerde şairin bu isteği daha belirgindir.

Tebrik-nâmelerde kullanılan dil, şaire ve şiire göre farklılık gösterir. Sâmi gibi Sebki Hindî şairlerinin elinde, özellikle kasidelerin medhiye bölümünde iyice ağırlaşan dil, gazel, mesnevi gibi nazım şekillerinde nisbeten daha sadedir.

Tebrik-nâmelerde genellikle canlı bir üslûb hâkimdir. Tebrik-nâme sunulan kişinin ilmi, cömertliği, cesareti vurgulandığı için tebrik-nâmelerde bu konulardaki teşbihlerde benzerlik görülmektedir.

Daha çok kaside, kıt'a gibi nazım şekilleriyle yazıldığı için tebrik-nâmelerde uzun vezinler kullanılmıştır. Hezec bahrinin Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün kalıbı ve Remel bahrinin Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün vezinleri tebrik-nâmelerde tercih edilen vezinlerdir.

Tebrik-nâmelerde kullanılan redifler daha çok bir işin olumlu yönde gerçekleştiğini, gerçekleşeceğini ya da gerçekleşmesinin umulduğunu ifade eden fiillerdir.

Osmanlı devlet ve toplum gelenekleriyle olan ilişkisi dolayısıyla tebrik-nâmeler kültürel olarak da kıymetli eserlerdir.

KISALTMALAR

- BS: Beyit sayısı
- BBS: Beyit/Bent sayısı
- BDT: Basılmamış doktora tezi
- BYLT: Basılmamış yüksek lisans tezi
- NŞ: Nazım şekli
- SB: Sunulan kişi
- TDK: Türk Dil Kurumu

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri* (Haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- ADAŞ, Emine, *Sutûrî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyonkarahisar, 2008, s. 190 (BYLT).
- AKKAYA, Hüseyin, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, İstanbul, 1994, 365s.
- AKKUŞ, Metin, *Nefî Divanı*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1993.

- AKSOY, Hasan, "Türk Edebiyatında Fetihnâmeler", *Türkler*, C. II, Ankara, 2002, s. 800-805.
- ALİKILIÇ, Dündar, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Erzurum, 2002 (BDT).
- Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilatımız* (Hzl. Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 temel serisi, ty. 279 s.
- ALPAYDIN, Bilal, *Refî-i Kâlâyî Dîvânı*, (İnceleme-Metin), İstanbul, 2007 (BYLT).
- ARI, Ahmet. (1994) "*Sakıp Mustafa Dede: hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Dîvânı'nın tenkitli metni*" Konya, 1994.
- ARSLAN, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: AKM Yayınları, Ankara, 1999.
- ARSLAN, Mehmet; AKSOYAK, İsmail Hakkı, Haşmet Külliyyâtı Divân,
- Senedü'ş-Şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sûr-nâme), İntisâbü'l-Mülûk (Hâb-nâme), Sivas, 1994.
- ASLAN, Üzeyir, *XVII. Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tenkitli Metinler, Divan, Tuhfetü's-Sâlikîn ve Hediyetü'l-Mütereşşidîn*, İstanbul, 2005, (BDT).
- AYAN, Hüseyin, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1981.
- AYPAY, A. İrfan, *İzzet Ali Paşa Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan Tenkitli Metin*, İstanbul, 1998.
- ÇOBANOĞLU, Ferda, *Enderunlu İbrahim Divanı'nın Metni ve İncelemesi*, İstanbul, 2006 (BYLT).
- DOĞAN, M. Nur, *Şeyhülislam Es'ad ve Dîvânı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Şeyhülislam İshak ve Dîvânı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.
- DUMAN, Mehmet Akif, *Fâzıl Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)* Sivas, 2005 (BYLT).
- EKİCİ, Hatice (2006), *Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir, 2006, (BYLT).
- El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. 2, Beyrut, 1352.
- ERDOĞAN, Kenan, "Edebî Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzûmeleri" *Türkler*, C. II, Ankara, 2002, s. 708-717.
- GÖKALP, Halûk, "Divan Şiirinde Sıhhat-nâmeler" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 14, İstanbul, 2006, s. 101-130.
- GÜFTA, Hüseyin, Erzurumlu Şair Hâzık Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı, İstanbul, 2001.

- İNCE, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvân*, Ankara, 1994.
- İPEKTEN, Haluk, *Nâ'îlî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
- KAÇALIN S., Mustafa, *Seydi Sırrı Ali, Tuhfe-i Rûmî, Kâdirîler Âsitânesi'nin Manzûm Tarihçesi*, Âsitâne Yayınları, İstanbul, 1992.
- KADIOĞLU, İdris, *Diyarbakırlı Lebîb, Hayatı, Eserleri, Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı*, Malatya, 2005.
- KUTLAR, Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zâde Sâmî Dîvânı, Tenkitli Metin, İnceleme, Özel Adlar*, Ankara, 1996. (BDT).
- KAPLAN, Hasan, *Mustafa Refik ve Divan'ı*, Ankara, 2008 (BYLT).
- KARAKOYUN, Engin, *Zâik Divanı* (Metin 1b-65a), Konya, 2007 (BYLT).
- KAVRUK, Hasan, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı Tenkitli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- KAYA, Bayram Ali, *Azmi-zâde Hâleti, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Edirne, 1996.
- KILIÇ, Atabey, *Ahmet Neylî Divanı*, İzmir, 1994.
- KIRBIYIK, Mehmet, *Kâtib-zâde Mustafa Sâkib: hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Dîvânı'nın tenkildi metni*, Konya, 1999.
- KIRICI, Ahmet, *Nail Abbas Paşa'nın Hayatı, Sanatı ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni (İnceleme-Metin)*, Erzurum, 2006.
- KOÇ, Nagihan, *Hâfiz Mehmed Sebâtî Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi*, Sakarya, 2006 (BYLT).
- KOÇAK, Fatma, *Fâik Mahmûd ve Divanı*, Ankara, 2006 (BYLT).
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Divânı Tenkitli Basım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- _____, *Antakyalı Münîf Dîvânı*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- KÜRKÇÜOĞLU, Mehmet Akif, *Mahmut Nedîm Paşa Divanı: inceleme, transkripsiyonlu metin, sözlük*, Sakarya, 2003. (BYLT).
- MACİT, Muhsin, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- MACİT, Muhsin, *Erzurumlu Zihnî Divanı*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
- MERMER, Ahmet, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Mütercim Âsım, *Tercümetü'l-Kâmûs.*, C. 1, Dârüssaade, 1304, s. 126-127; C. 3, Dârüssaade, 1305, s. 1044.
- NUTKU, Özdemir, "Bayram, Osmanlı Dönemi" *TDVİA*, C. 5, İstanbul, 1992, s. 263-265.

- OKÇU, Naci, *Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Divânının Metni)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.
- OKUMUŞ, Sait, *Nebzî Divânı (inceleme-Metin)*, Konya, 2007, (BDT)
- OKUYUCU, Cihan, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divânının Tenkildi Metni*, TDK, Ankara, 1994.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Hac", *TDVİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 399.
- ÖZBİLGİN, Erol, "Osmanlılar'da Gündelik Hayat", *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih, Medeniyet, Kültür*, İz Yayıncılık, C. II, İstanbul, 1999, s. 169–203,
- ÖZKAT, Mustafa, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, İstanbul, 2005 (BYLT).
- Sâdâvî, Salih, *Osman-zâde Tâ'ib Ahmed: hayatı, eserleri ve edebî kişiliği*, İstanbul, 1987. (Basılmamış doktora tezi)
- SOLDAN, Uğur, *Fatîn Divânı, İnceleme Metin*, Gaziantep, 2005 (BYLT).
- ŞENGÜN, Necdet, *Nazîr İbrahim ve Divânı (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, İzmir, 2006 (BDT).
- TUĞLUK, İbrahim Halil, "Klâsik Türk Şiirinde Manzum Tevbe-nâmeler", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 13, S. 38, Kış 2009, s. 197-214.
- TULUM, Mertol; TANYERİ, M. Ali, *Nev'î: Divan*, İstanbul, 1977.
- TURAN, Osman, "Bayram", *İA*, C. 2, Eskişehir, 1997.
- ULUCAN, Mehmet, *Muvakkit-zâde Mehmet Pertev, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divânının Tenkitledi Metni ve Tahlili*, Elazığ, 2005 (BDT).
- ÜZGÖR, Tahir, *Türkçe Divân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- YAĞCI, Ömer Gökhan, *Mehmed Şerif Efendi Divânı (İnceleme-Metin)*, Kırkkale, 2006 (BYLT).
- YALAP, Hakan (2007), *Subhi-zâde Abdî (Ataullah) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı (İnceleme-Metin-İndeks)*, Niğde, 2007 (BYLT).
- YAŞAR, Muammer (2005), *Bâlî Hayatı, Edebî Kişiliği*, Konya, 2005 (BYLT).
- YAZAR, İlyas, *Kânî Divânı (İnceleme-Metin)*, İzmir, 2006.
- YILDIZ, Seyhan, *XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitledi Metni*, Ankara, 2002 (Basılmamış yüksek lisans tezi)
- YOLDAŞ, Kazım, *Sâbir Pârsâ Divânı*, Kitabevi, İstanbul, 2005.
- ÇAKIR, Ömer; *Türk Edebiyatında Mektup*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2005 (BDT).